รายงานสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
ฉบับที่ 30 ของวิโก้
มกราคม 2567

แบกปัญหา หาบภาระ : ผลกระทบของวิกฤตค่าครองชีพต่อแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร

มาร์เซลา เวลดิเวีย อันนา โคโรลิน่า โอกานโด และ พูลทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธุ์

ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง ซอยสุขุมวิท 49 เครดิตภาพ: HomeNet Thailand - มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ผลการศึกษาที่สำคัญ

1. **ปัญหาในการประกอบอาชีพ:** ภาวะเงินเฟ้อที่พุ่งสูงขึ้น ส่งผลต่อค่าครองชีพและรายได้ของแรงงาน ทำให้หลายคนต้องเพิ่มชั่วโมงการทำงานให้นานขึ้น เพื่อหารายได้ให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่จำเป็น และพยายามไม่ก่อหนี้สินเพิ่ม

2. **ค่าอาหารเพิ่มสูงขึ้น:** แรงงานจากกลุ่มตัวอย่าง มีรายจ่ายด้านอาหารโดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 56 ของรายได้ เมื่อเทียบกับต้นปี 2566 พบว่าแรงงาน 7 ใน 10 คน มีรายจ่ายด้านอาหารเพิ่มขึ้นในช่วงกลางปี 2566 และ 1 ใน 3 (ร้อยละ 33) มีรายจ่ายด้านอาหารเกินร้อยละ 75 ของรายได้ ส่งผลให้ต้องลดปริมาณการบริโภคทั้งระดับบุคคลและครัวเรือน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการในระยะยาว

3. **แรงกดดันด้านค่าครองชีพ:** แรงงานมีความกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ค่าอาหาร ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน และค่าเดินทาง

4. **วิกฤตภาวะหนี้สิน:** ในช่วงปีที่ผ่านมา เกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานในกลุ่มตัวอย่างมีการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายในด้านต่างๆ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ค่าเช่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน และค่าสาธารณูปโภค โดยมีวงเงินกู้ยืมต่อราย 3,000-200,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1-20 บาท ต่อเดือน โดยส่วนใหญ่มาจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ

5. **อุปสรรคและการปรับตัวด้านเทคโนโลยี:** แรงงานบางส่วนใช้เครื่องมือดิจิทัลพื้นฐานเพื่อช่วยในการประกอบอาชีพ เช่น การชำระเงินแบบไม่ใช้เงินสด และช่องใช้ทางออนไลน์ เพื่อขายและโปรโมทสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีก็ก่อให้เกิดอุปสรรคเช่นกัน ดังเช่นที่ผู้ขับขี่รถมอเตอร์ไซค์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยต้องเผชิญกับการแข่งขันจากบริการออนไลน์ อาทิ แอปพลิเคชั่นเรียกรถ และร้านค้าปลีกออนไลน์ ส่วนแรงงานสูงอายุจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีเพื่อให้สามารถปรับตัวในยุคดิจิตอลได้

6. **ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ:** แรงงานมองว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อภาวะเงินเฟ้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยระบุว่า ปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง และอากาศร้อนจัด ล้วนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้า เนื่องจากวัตถุดิบมีราคาแพงขึ้น แผงค้าเสียหายและยอดขายลดลง ผู้ขับขี่รถมอเตอร์ไซค์รับจ้างส่วนใหญ่สนใจเปลี่ยนไปใช้รถจักรยานยนต์ไฟฟ้า แต่ติดปัญหาที่ราคาสูง

7. **ความต้องการเร่งด่วน:** แรงงานต้องการนโยบายเร่งด่วนเพื่อบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการสร้างอาชีพ โดยเฉพาะ ผู้หญิง ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบางอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุด นโยบายคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันความเท่าเทียมแก่แรงงานนอกระบบ โดยการปรับปรุงสิทธิประโยชน์ต่างๆให้เพียงพอ และลดขั้นตอนการลงทะเบียนให้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ ภาครัฐและภาคเอกชนควรให้ความสำคัญกับการรับฟังเสียง และส่งเสริมให้ตัวแทนของแรงงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกระบวนการเจรจาทางสังคม

บทนำ

เศรษฐกิจโลกที่เพิ่งฟื้นจากวิกฤตโควิด-19 เมื่อประกอบกับสถานการณ์การสู้รบที่ประทุขึ้นในยูเครน ส่งผลให้ราคาสินค้าด้านพลังงาน อาหาร และปุ๋ย ปรับตัวสูงขึ้น ดัชนีราคาอาหารขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ (FAO) ในเดือนมีนาคม 2565 แตะระดับสูงสุดนับตั้งแต่ปี 1990 (De La Hamaide, 2023) แม้ภาวะเงินเฟ้อจะส่งผลกระทบต่อแรงงานทั่วโลก แต่ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยต้องได้รับผลกระทบรุนแรงกว่าจากราคาอาหารและพลังงานที่เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากต้องใช้งบประมาณต่อรายได้ในสัดส่วนที่มากกว่าเพื่อซื้อสินค้าจำเป็นเหล่านี้ หากมองในระดับภูมิภาค จะเห็นได้ชัดว่าสถานการณ์เลวร้ายลงอย่างมากในประเทศตลาดเกิดใหม่ และประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนาซึ่งมีภาวะเงินเฟ้อต่อเนื่อง ซึ่งประเทศเหล่านี้ยังได้รับผลกระทบมากที่สุดในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 อีกด้วย (Mhlana et al, 2023)

เศรษฐกิจไทย คาดการณ์ว่าจะหดตัวลงร้อยละ 6.5 ในปี 2563 เนื่องจากผลการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้ประชากรต้องตกเข้าสู่เกณฑ์ความยากจนเพิ่มขึ้นอีกกว่า 160,000 คน โดยธนาคารโลกกำหนดเส้นความยากจนที่รายได้ 5.50 ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน (World Bank, 2021) การสูญเสียการจ้างงานส่งผลกระทบต่อแรงงานนอกระบบเป็นอย่างมาก เนื่องจากการขาดหลักประกันทางรายได้และไม่ได้รับสิทธิ์จากมาตรการคุ้มครองทางสังคมส่วนใหญ่ แม้ว่าเศรษฐกิจจะฟื้นตัวขึ้นอย่างช้าๆ ในช่วงปี 2564-2565,[1] แต่ภาวะเงินเฟ้อก็ส่งผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนอย่างรวดเร็ว

ก่อนสถานการณ์โควิด-19 อัตราเงินเฟ้อในไทยอยู่ในระดับต่ำเฉลี่ยเพียง 1.4% ตลอดทั้งทศวรรษ แต่ในปี 2565 อัตราเงินเฟ้อพุ่งทะยานสู่ระดับสูงสุดในรอบกว่า 20 ปี (ร้อยละ 6.08) และสูงเป็นอันดับ 3 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (IMF, 2023) อีกทั้งในช่วง 8 เดือนแรกของปี 2566 อัตราเงินเฟ้อที่สูงขึ้นร้อยละ 2 มาจากสินค้าหมวดอาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ สูงขึ้นร้อยละ 1.49 ในเดือนกรกฎาคม 2566 เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันของปีก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไข่และผลิตภัณฑ์จากนม (เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.41) ผลไม้ (เพิ่มขึ้นร้อยละ 9.87) ผัก (เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.43) เครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ (เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.26) ผลิตภัณฑ์ประเภทแป้งและข้าว (เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.70) (TPSO, 2023) โดยเฉลี่ยครัวเรือนรายได้น้อยในประเทศไทยต้องจ่ายเงินไปกับอาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์เกือบครึ่งหนึ่งของรายได้ (TPSO, 2023; Likitpattanakul, 2023)

ในเดือนกรกฎาคม 2565 รัฐบาลไทยได้ออกมาตรการบรรเทาค่าครองชีพและกระตุ้นการบริโภค ท่ามกลางภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้น โดยมีมูลค่ารวม 27,400 ล้านบาท (748.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) ได้แก่ การอุดหนุนค่าไฟฟ้าและแก๊สหุงต้ม การควบคุมราคาเชื้อเพลิง และการลดอัตราเงินสมทบประกันสังคมสำหรับแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบ (Reuters, 2022) ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ปรับลดงบประมาณด้านมาตรการเยียวยาผลกระทบจากโควิด-19 ซึ่งส่วนใหญ่สิ้นสุดลงในปี 2565.[2]

ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 แรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานครต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น หนี้สินที่เพิ่มขึ้น จำนวนลูกค้าลดลง รวมถึงต้องขายทรัพย์สินเพื่อให้อยู่รอด ซึ่งรายงานสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายฉบับนี้ ทำการเก็บข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นถึงผลกระทบของวิกฤตค่าครองชีพที่มีต่อแรงงานนอกระบบ[3] เนื้อหาเริ่มต้นด้วยการอธิบายวิธีการวิจัยและขนาดของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร เริ่มด้วยการศึกษาปัญหาสำคัญด้านค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แบ่งตามอาชีพ ต่อด้วยการพิจารณาปัญหาในการประกอบอาชีพ ท่ามกลางภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น และเพื่อให้เข้าใจผลกระทบในระยะยาว

[1] อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ที่แท้จริง เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.5% ในปี 2564 และร้อยละ 2.6 ในปี 2565 (World Bank, 2022)

[2] ในปี 2563 รัฐบาลไทยได้จัดตั้งมาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจมูลค่า 1 ล้านล้านบาท (คิดเป็น 6% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ) ประกอบด้วย เงินเยียวยาสวัสดิการ เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และการเปิดครัวกลางแจกจ่ายอาหารในบางพื้นที่·

[3] แม้ว่ารัฐบาลจะมีมติปรับค่าจ้างขั้นต่ำเพิ่มขึ้น โดยบังคับใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2565 (เป็น 328-354 บาทต่อวัน) แต่การปรับขึ้นเพียง 5% นี้ ยังไม่สามารถไล่ตามค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นได้ทัน ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2566 รัฐบาลประกาศว่าจะมีการหารือเพื่อปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำใหม่ โดยเป็นการจัดประชุมคณะกรรมการค่าจ้างที่ประกอบด้วยผู้แทนฝ่ายรัฐ นายจ้าง และลูกจ้าง (Apisitniran, 2023)

งานวิจัยฉบับนี้ยังเจาะลึกไปที่ประเด็นต่างๆ เช่น ภาวะหนี้สิน การเข้าสู่วัยชรา ปัญหาสุขภาพจากการประกอบอาชีพ อุปสรรคและโอกาสของเทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีต่อการประกอบอาชีพ เอกสารฉบับนี้ยังได้ระบุข้อเสนอแนะและแนวทางปฏิบัติทางนโยบายที่สำคัญเพื่อช่วยเหลือแรงงานเหล่านี้อีกด้วย

วิธีการวิจัย ลักษณะประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เอกสารนโยบายฉบับนี้รวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงสำรวจกับแรงงานใน 4 สาขาอาชีพ ได้แก่ ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ผู้ขับขี่รถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 โดยโฮมเน็ทประเทศไทย เก็บรวบรวมโดยใช้เครื่องมือ คือ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 กลุ่ม มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 56 คน โดยแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วม 5-8 คน จากอาชีพเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการให้ผู้เข้าร่วมกรอกแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว (Individual Participant Information - IPI) และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำกลุ่มแรงงาน 10 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลปัญหาของแต่ละอาชีพและวิกฤตค่าครองชีพในบริบทที่กว้างขึ้น

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นการเลือกแบบเจาะจงและแบบเอกพันธ์-เน้นความคล้ายคลึงกัน (purposive and homogenous sampling) โดยเกิดดุลยภาพทางเพศของกลุ่มตัวอย่างเท่าที่โอกาสจะเป็นไปได้ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงไม่อาจเป็นตัวแทนกลุ่มประชากรทั้งหมด แต่สามารถชี้ให้เห็นแนวโน้มได้ กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกเป็นสมาชิกองค์กรแรงงานนอกระบบ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งหมดเป็นแรงงานจำนวน 56 คน ประกอบด้วย ลูกจ้างทำงานบ้าน 11 คน (เพศหญิง-พักอาศัยกับนายจ้าง 5 คน และ เพศหญิง-ไม่พักอาศัยกับนายจ้าง 6 คน) ผู้ทำการผลิตที่บ้าน 11 คน (เพศหญิง 10 คน, เพศชาย 1 คน) ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย 22 คน (เพศหญิง 17 คน, เพศชาย 5 คน) และผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง 12 คน (เพศหญิง 6 คน, เพศชาย 6 คน) ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ในการสนทนากลุ่มเป็นเพศหญิง ยกเว้นกลุ่มผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่มีตัวแทนทั้งชายและหญิงอย่างเท่าเทียม

ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีอายุเฉลี่ย 61 ปี ถือว่าเป็นอาชีพที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด โดยอายุของผู้ทำการผลิตที่บ้านที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 49 ถึง 71 ปี ลูกจ้างทำงานบ้านที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีอายุเฉลี่ย 60 ปี โดยอายุของลูกจ้างทำงานบ้านที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 39 ถึง 63 ปี ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างมีอายุเฉลี่ย 52 ปี โดยอายุของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 28 ถึง 59 ปี ส่วนอายุของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 22 ถึง 69 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 48 ปี ถือว่าเป็นอาชีพที่มีผู้ประกอบอาชีพอายุน้อยที่สุด

ประสบการณ์ทำงานในอาชีพของลูกจ้างทำงานบ้าน อยู่ในช่วง 2-43 ปี ผู้ทำการผลิตที่บ้าน 3-40 ปี ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง 3-30 ปี และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย น้อยกว่า 1 ปี - 49 ปี

มากกว่าครึ่งผู้เข้าร่วม มีสมาชิกครอบครัวอยู่ในวัยพึ่งพา (อายุ 0-15 ปี) และโดยเฉลี่ยครัวเรือนหนึ่งมีจะมีสมาชิกวัยผู้ใหญ่ 3 คน นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วม 4 ใน 10 คน รายงานว่ามีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ด้ วย

วิกฤตค่าครองชีพ: ประสบการณ์ของแรงงาน

ประเทศไทยมีระบบค่าจ้างขั้นต่ำ เฉกเช่นเดียวกับประเทศสมาชิกองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) อื่นๆอีก 90% ทั่วโลก แต่ทว่าค่าจ้างขั้นต่ำมักตามไม่ทันภาวะเงินเฟ้อ และแรงงานนอกระบบไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ[4] ที่น่าเป็นห่วงกว่านั้นคือ ค่าจ้างขั้นต่ำอาจไม่เพียงพอต่อความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของทั้งแรงงานและครอบครัวได้

[4] การปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำอาจทำให้แรงงานถูกย้ายจากภาคการผลิตแบบในระบบไปสู่ภาคการผลิตนอกระบบได้ ส่งผลให้ปัญหาตลาดแรงงานและค่าจ้างต่ำในภาคนอกระบบทวีความรุนแรงขึ้น หลักฐานผลกระทบของการถูกย้ายจากภาคการผลิตที่เกิดการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำไม่ถูกระบุในรายงานฉบับนี้ ค่าจ้างขั้นต่ำสามารถสร้างสร้างแรงกระเพื่อม (lighthouse effect) ให้ค่าจ้างของแรงงานนอกระบบสูงขึ้นได้ ผ่าน 3 ช่องทางหลัก ได้แก่ 1)การจัดสรรเงินทุนให้กับภาคการผลิตนอกระบบ 2)การเพิ่มอุปสงค์ในผลิตภัณฑ์และบริการจากภาคเศรษฐกิจนอกระบบโดยมีแรงงานในระบบเป็นผู้บริโภคหลัก และ 3)การทำให้ค่าแรงขั้นต่ำเป็น "เกณฑ์มาตรฐาน" ค่าตอบแทนที่เป็นธรรมในตลาดแรงงาน นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยในแต่ละประเทศเพื่อทำความเข้าใจทิศทางและขนาดของผลกระทบของค่าจ้างขั้นต่ำ (Khamis, 2008; Nataraj, Perez-Arce, and Kumar, 2013)

ตามรายงานของ Global Living Wage Coalition.[5] ค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงชีพในไทยได้ในปี 2566 อยู่ที่เดือนละ 14,235 บาท ซึ่งเป็นค่าจ้างที่ทำให้แรงงานในเขตเมืองสามารถดำรงชีพขั้นพื้นฐานตามมาตฐานคุณภาพชีวิตที่ดีได้ โดยเฉลี่ยแรงงานในกลุ่มตัวอย่าง มีรายได้ประมาณเดือนละ 11,600 บาท แรงงานในทุกสาขาอาชีพยกเว้นผู้ค้าหาบเร่แผงลอย มีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่าค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงชีพได้[6]

ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีรายได้น้อยที่สุดจากทั้ง 4 อาชีพ แรงงานกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 6,000 บาทต่อเดือน (5 ใน 11 คนมีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย) กลุ่มอาชีพที่มีรายได้น้อยรองลงมาคือ ลูกจ้างทำงานบ้าน (แรงงานกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 9,000 บาทต่อเดือน และ 5 ใน 11 คนมีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย) ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 13,600 บาท และ 16,200 บาท ตามลำดับ ถือเป็นกลุ่มอาชีพที่มีรายได้สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างอื่น

เมื่อเปรียบเทียบรายได้ในช่วงกลางปี 2566 กับเดือนมกราคม 2566 พบว่า แรงงานที่เข้าร่วมการวิจัยมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 54 หรือ 30 คนจาก 56 คน) ระบุว่า รายได้ของพวกเขาลดลง และอีก 1 ใน 3 (18 คนจาก 56 คน) ระบุว่ารายได้ยังคงเท่าเดิม แรงงานส่วนใหญ่ที่อยู่ในภาคการจ้างงานนอกระบบในงานวิจัยนี้ ระบุว่าไม่สามารถปรับเพิ่มค่าจ้างได้ เนื่องจากความต้องการสินค้าและบริการของพวกเขาลดลง ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ระบุว่า ลูกค้ามีกำลังซื้อลดลงเนื่องจากภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มสูงขึ้น และแรงงานเองก็ไม่มีทางเลือกมากนักในการประกอบอาชีพ

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า กลุ่มอาชีพต่างๆกำลังเผชิญกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นในลักษณะเดียวกัน โดยภาพรวม ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน และผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง ต่างให้ข้อมูลถึงความกดดันเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่าไฟ ค่าน้ำ ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน และค่าเดินทาง ทั้งสี่กลุ่มยังมีความกังวลว่า หากขาดค่าใช้จ่ายทางการศึกษาและโทรศัพท์มือถือแล้วนั้น บุตรหลานจะเสียเปรียบทางการศึกษา

จากจำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม 56 คน มีผู้ให้ข้อมูลว่าต้องจ่ายค่าไฟสูงขึ้นจำนวน 43 คน มีผู้ให้ข้อมูลถึงราคาอาหารสูงขึ้นจำนวน 41 คน มีผู้ให้ข้อมูลว่าค่าน้ำประปาสูงขึ้นจำนวน 39 คน และมีผู้ให้ข้อมูลถึงราคาก๊าซหุงต้ม/น้ำมันสูงที่ขึ้น 32 คน ในจำนวนผู้ที่ให้ข้อมูลเรื่องค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและน้ำมัน (จำนวน 27 คน และ 35 คน ตามลำดับ) 2 ใน 3 คน รายงานว่ามีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นตั้งแต่เดือนมกราคม 2566 สำหรับแรงงานเหล่านี้ วิกฤตค่าครองชีพถือเป็นอุปสรรคซ้ำซ้อนที่ขัดขวางการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังจากได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

หนึ่งในแกนนำหญิงของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ได้สะท้อนถึงการติดอยู่ในวังวนของวิกฤติที่ขัดขวางการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจจนทำให้เธอต้องเสียน้ำตาซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า

> *"ค่าน้ำมันรถ ค่าน้ำ ค่าไฟก็แพงขึ้น ซึ่งตอนนี้มันไม่มีมาตรการอะไรสนับสนุนเลย เราฟื้นจากโควิดแค่ 4 เดือนเอง แล้วมาเจอแบบนี้ อย่าเรียกว่าฟื้นเลย ยังไม่ทันได้ฟื้นเลย* (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

5 ค่าจ้างที่กล่าวถึงคือที่สามารถเลี้ยงชีพได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี (เช่น เงินเดือนสุทธิ 15,523 บาทต่อเดือน บวกกับเงินสมทบประกันสังคมประมาณ 712 บาท) ค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงชีพนั้นอาศัยวิธีการที่พัฒนาโดย Anker และ Prates และคำนวณโดย N. Andersen, L. Andersen, M. Delajara, R. Anker, และ M. Anker มาตฐานคุณภาพชีวิตที่ดี นั้นประกอบด้วย อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย การศึกษา การรักษาพยาบาล การเดินทาง เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ในการใช้ชีวิตตามมาตรฐานของสังคม ตลอดจนการเตรียมตัวรับมือกรณีฉุกเฉิน สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ที่: https://globallivingwage.org/reference-value/living-wage-reference-value-urban-thailand/

6 หมายถึงมัธยฐาน (ค่าเฉลี่ย) ของกลุ่มตัวอย่าง.

ลูกจ้างทำงานบ้าน ต้องพยายามที่จะอยู่รอดท่ามกลางเงินออมที่ลดลง:

“ของแพงเราก็ไม่รู้จะแก้อย่างไร ก็ลดที่ตัวเองเพราะมันแพงทุกอย่าง ถ้ากินตามปากตัวเองก็จะไม่พอหรอก มีการเอาเงินออมมาใช้ ใช้จนเครียด แต่ว่าก็ไม่เป็นหนี้ใคร ตั้งแต่โควิดมา เงินออมหมดแล้วก็เลยไม่ได้ออม” (การสนทนากลุ่มลูกจ้างทำงานบ้าน-เพศหญิง)

ข้อมูลจากการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าแรงงานมีความตระหนักรู้ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รุนแรง เช่น คลื่นความร้อนและภัยแล้ง ผลกระทบจากสงครามในยูเครนต่อราคาน้ำมันและอาหาร รวมถึงการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างเชื่องช้าหลังจากการแพร่ระบาด เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เงินอัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้น ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่งอธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยที่ทำให้ภาวะเงินเฟ้อเพิ่มขึ้น กับระดับการตอบสนองของรัฐบาลว่า

“พี่เชื่อว่ามีหลายปัจจัยที่ทำให้สถานการณ์แย่ลง เช่น หน่วยงานของภาครัฐ เพราะรายรับกับรายจ่ายมันไม่สอดคล้องกัน ทุกอย่างตอนนี้เงิน 100 ซื้อกินไม่อิ่มนะ”

ซึ่งแรงงานต้องการให้รัฐบาลเร่งแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของพวกเขา

"เราก็รอรัฐบาลใหม่ พี่ว่าปัญหาปากท้องเป็นปัญหาใหญ่ รัฐต้องช่วยเหลือก่อน” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

จากข้อมูลในตาราง 1 แสดงให้เห็นถึงแรงกดดันด้านค่าครองชีพในครัวเรือน 3 ประการ ได้แก่ ราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น ค่าสาธารณูปโภคที่สูงขึ้น โดยเฉพาะค่าไฟฟ้าและค่าน้ำ และค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาหลักของทั้ง 4 กลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ แรงงานในทุกกลุ่มอาชีพไม่มีทางเลือกมากนักในการการรับมือกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น

ตาราง 1. ค่าใช้จ่ายหลักที่เป็นปัญหาในครัวเรือนของแรงงาน แบ่งตามสาขาอาชีพ

สาขาอาชีพ	ค่าใช้จ่ายหลักในครัวเรือน	วิธีหลักในการรับมือ	คำสัมภาษณ์
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	ลดปริมาณการบริโภคอาหาร ใช้เงินออมที่มีอยู่อย่างจำกัด กู้ยืมเงินนอกระบบ	“ของมันแพงจนต้องไปกู้เงินแชกมา เพราะของมันแพงขึ้นทุกวันๆ จนมันอยู่ไม่ได้ เพราะรัฐบาลชุดนี้มันไม่ยอมทำให้ราคาของหยุดนิ่ง พอของขึ้นราคาแม่ค้าก็ต้องขึ้นราคา ขึ้นราคามันก็ขายไม่ได้ เมื่อก่อนก็ยังโอเคยังอยู่ได้ ตอนนี้ใครมันจะไปอยู่ได้”(การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	#1 ค่าอาหาร #2 Eค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	ลดปริมาณการบริโภคอาหาร กู้ยืมเงินนอกระบบ	“ค่าครองชีพ ค่าใช้จ่าย เช่น ค่าอาหาร บางคนกินจานเดียว แต่อย่างของพี่เป็นครอบครัว ซื้อเป็นกับข้าว แต่ก่อนถุงละ 30 บาท เดี๋ยวนี้ 40-50 บาท” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศหญิง)
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	ใช้เงินออมจนหมด ขายทรัพย์สิน กู้ยืมเงินจากกลุ่ม/สหกรณ์ออมทรัพย์ ก ู้ยืมเงินนอกระบบ	“ค่าน้ำค่าไฟมันโหดร้ายกับเรามากเลย ช่วงก่อนเดือนเมษายน ประมาณมกราคมถึงกุมภาพันธ์ เราจ่ายประมาณ 700-800 บาท แต่ช่วงเมษายนมันโดดมาเป็น 1,900 บาทจนต้องโทรไปที่การไฟฟ้า” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้าน-เพศหญิง)
ลูกจ้างทำงานบ้าน	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	กู้ยืมเงิน ลดปริมาณการบริโภคอาหาร	“ค่าข้าวขึ้น ค่ารถก็ขึ้น อย่างรถไฟฟ้าถ้าไม่มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐไปกลับเกือบร้อยนะ รอบละ47บาท บัตรสวัสดิการแห่งรัฐก็ใช้กับรถเมล์เอกชนไม่ได้นะ ต้องรอรถเมล์ขสมก. รอกินานกว่าจะมาแต่ละคัน ค่าก๊าซหุงต้ม ค่าน้ำ ยิ่งค่าไฟจากเมื่อก่อนจ่าย 3,000 บาท แต่ตอนนี้ขึ้น 6,000 บาทแล้วนะ” (สัมภาษณ์แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-เพศหญิง)

ที่มา : การสนทนากลุ่ม (10 กลุ่ม จำนวน 56 คน) และ สัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำกลุ่ม 10 คน (พ.ศ. 2566) .

โดยส่วนใหญ่จะลดปริมาณการบริโภคอาหารของแต่ละบุคคลหรือของครัวเรือน ซึ่งส่งผลต่อความหลากหลายทางโภชนาการ แรงงานบางส่วนต้องสูญเสียทรัพย์สิน เช่น การเอาเงินออมออกมาใช้ รวมทั้งการมีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยมีการกู้ยืมเงินทั้งจากแหล่งเงินกู้ที่เป็นทางการและนอกระบบ (ดังตาราง 1)

หากไม่นับรวมค่าเช่า ค่าอาหารจะเป็นค่าใช้จ่ายที่สำคัญที่สุด : โดยเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่างใช้เงินร้อยละ 56 ของรายได้ทั้งหมดไปกับค่าอาหาร และจำนวน 1 ใน 3 (ร้อยละ 33) ใช้เงินมากกว่าร้อยละ 75 ของรายได้ไปกับค่าอาหาร

ข้อมูลเชิงลึกตามสาขาอาชีพ : อะไรทำให้วิกฤตค่าครองชีพรุนแรงขึ้น

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่เข้าร่วมกลุ่มอภิปรายส่วนใหญ่ขายอาหาร ประกอบการค้าอยู่ใน 6 พื้นที่ ได้แก่ เขตบางขุนเทียน เขตราษฎร์บูรณะ เขตราชเทวี พื้นที่สีลมในเขตบางรัก ตลาดโบ๊เบ๊ และตลาดชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา

วิกฤตค่าครองชีพส่งผลกระทบอย่างหนักต่อครัวเรือนและธุรกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ประการแรก ด้วยราคาอาหารที่พุ่งสูงขึ้น ผู้ค้าหลายรายให้ข้อมูลว่า ราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้นทำให้กำลังซื้อของพวกเขาลดลง

"อาหารคือได้เท่าเดิมแต่จ่ายแพงขึ้น แก๊สหุงต้มก็ขึ้นจาก 365 เป็น 485 บาท ของมันขึ้นหมดเมื่อก่อนเอา เงินไป 1,000 ได้ของกลับมาเต็มรถเข็น ตอนนี้เอาไป 1,000 บาท ได้ของกลับมานิดนึง" (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ประการที่สอง ต้นทุนวัตถุดิบที่เพิ่มขึ้นทำให้รายได้ลดลง โดยสาเหตุเกิดจากทั้งความต้องการสินค้าและบริการที่ลดลงและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ผู้ค้าบางรายต้องแบกรับภาระต้นทุนที่สูงขึ้นแทนการปรับราคา

"ส่วนใหญ่ไม่เพิ่มราคาสินค้า แต่เขาก็แบกภาระไว้ก่อน รอค่าพลังงานลดลง พวกน้ำมันเชื้อเพลิงต่าง ๆ แล้วก็นึกถึงผู้บริโภคเหมือนกัน แพงเขาก็ไม่ซื้อเหมือนกัน" (สัมภาษณ์แกนนำกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

ผู้ค้าอีกรายก็ประสบปัญหาเช่นกัน

"ลูกค้าซื้อน้อยลง ไม่ค่อยซื้อ เขาก็จะเอาของถูกได้เยอะ ๆ คุ้มค่าของเขา แต่เราก็ไม่ไหวถ้าเป็นแบบนั้น เราก็อยู่ไม่ได้" (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

นอกจากปัญหาเหล่านี้แล้ว ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยยังเผชิญปัญหาการถูกเบียดขับออกจากพื้นที่สาธารณะ[7] ไม่ว่าจะเป็นการยกเลิกจุดผ่อนผัน การไล่รื้อ การถูกคุกคาม และการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่สร้างความไม่มั่นคงต่อการประกอบอาชีพ ควบคู่ไปกับความต้องการพื้นที่ขายสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น

ผลจากการยกเลิกจุดผ่อนผัน ทำให้ผู้ค้าบางรายต้องหันไปเช่าพื้นที่เอกชนเพื่อค้าขาย แม้ว่าจะมีพื้นที่ค้าขายแต่ผู้ค้ากลับต้องเผชิญปัญหาในการประกอบอาชีพ เนื่องด้วยค่าเช่าที่ค่อนข้างสูงและปริมาณลูกค้าบางตา

"มีบางคนก็เข้ามาในพื้นที่เอกชน ต่อให้มีแค่ไหน ถ้ามานั่งขาดทุนในเศรษฐกิจแบบนี้จะอยู่ได้สักกี่เดือน รายจ่ายเรามี มีเท่าไหร่ก็หมด" (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

7 ตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา มีการเบียดขับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยออกจากพื้นที่สาธารณะหลายครั้ง แม้ว่าหาบเร่แผงลอยจะยังเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในระดับสูง และผู้ค้าเองก็มีบทบาทสำคัญต่อพื้นที่สาธารณะในเมือง (Nirathron and Yasmeen, 2019) ในปี 2554 มีจุดผ่อนผันทั้งสิ้น 773 แห่ง แต่ ณ เดือนมิถุนายน 2565 กลับมีจำนวนลดลงเหลือเพียง 171 แห่ง (Wancharoen, 2022) ผู้บริหารชุดใหม่ออกนโยบายในการจัดการกับการขายสินค้านอกจุดผ่อนผัน โดยใช้ศูนย์อาหารในสิงคโปร์เป็นต้นแบบ มุ่งเน้นการรวมร้านอาหารริมทางไว้ในพื้นที่ที่กำหนด โดยกรุงเทพมหานครจะคิดค่าเช่าในราคาย่อมเยาว์ (Inoue, 2022)

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร เครดิตภาพ: HomeNet Thailand - มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย คนอื่นก็อธิบายทำนองเดียวกันว่า

“มาอยู่พื้นที่เอกชนวันหนึ่งค่าใช้จ่าย 2,000 บาทนะที่ต้องหา พี่อยู่นิ่งไม่ได้ ต้องดิ้นต้องสู้ ไม่มีเงินเก็บ ไม่ใช่มองว่าผู้ค้ามาขายในพื้นที่เอกชนได้” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

สถานการณ์การปราบปรามที่รุนแรงนี้ถูกสะท้อนผ่านคำพูดของผู้ค้ารายหนึ่ง

“ยุคนี้แปลกมาก เป็นยุคที่ไล่ล่าคนทำมาหากิน ไม่มีความเห็นใจคนรากหญ้า มองว่าขวางทางก็ไล่เลย ไม่ให้อยู่ทุกจุดเลย” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

คำร้องขอของผู้ค้าน่าจะเป็นสิ่งสะท้อนได้ดีที่สุดถึงความกลัวที่จะถูกไล่ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง

“ขอพื้นที่ให้เรา เราจะปรับตัว ขอให้เรามีพื้นที่ขาย ของ เราอยู่ร่วมกันได้กับคนเดิน”
(การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ในที่สุดแล้ว หากขาดกฎระเบียบที่เอื้ออาทรและฐานลูกค้าที่แข็งแกร่งจากการมีพื้นที่ขายประจำ ผู้ค้าจะไม่เพียงมีภาระทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดีอีกด้วย แกนนำผู้ค้ารายหนึ่งได้เล่าถึงความลำบากของเพื่อนร่วมอาชีพว่า

“เขาขายไม่ได้เลย วันหนึ่งขายได้สองร้อยสามร้อย แต่ต้นทุนวันหนึ่งเป็นพันแล้ว มันเหนื่อยมาก มันเหนื่อยตรงที่ว่า เขาขายตรงนี้ถึงทุ่มนึง ทุ่มครึ่ง เขาต้องเข็นไปขายด้านหน้า ถ้าเราตั้งร้านตรงนี้ ขายตรงนี้ยาวเลยมันก็ไม่เหนื่อยมาก แต่นี่มันเหนื่อยสองขยัก คือ ขายตรงนี้ไม่ได้ตอนกลางคืนต้องออกไปขายข้างนอกแล้วต้องอยู่ดึก ใช้เวลามากขึ้น มันทำให้สภาพความเป็นอยู่ลำบาก ชีวิตมันเหนื่อยเกินไป หนักเกินไป” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศชาย)

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยกล่าวถึงกลยุทธ์ในการรับมือกับปัญหาในการประกอบอาชีพว่า เพราะความต้องการและยอดขายที่ลดลง ผู้ค้าส่วนมากจะใช้การลดราคา ลดการสต็อกสินค้าและลดปริมาณของลง ในบางกรณี ผู้ค้าหลายรายต้องเพิ่มชั่วโมงการขายให้นานขึ้น หรืออาจเปลี่ยนเวลาขายและย้ายสถานที่

ซึ่งผู้ค้ามักจะใช้วิธีการเปลี่ยนเวลาและสถานที่ขายเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกไล่ที่ และพยายามเจรจากับเจ้าหน้าที่เทศกิจเท่าที่จะทำได้

องค์กรของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเรียกร้องให้กรุงเทพมหานคร (กทม) ยอมรับในคุณประโยชน์ของผู้ค้าที่มีต่อเมืองและเศรษฐกิจท้องถิ่น ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในด้านความมั่นคงทางอาหารของเมือง และเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยการออกกฎระเบียบที่ชัดเจนและโปร่งใสมากขึ้น ซึ่งผู้ค้ามีความเต็มใจที่จะปฏิบัติตาม สภาพแวดล้อมทางนโยบายที่เอื้ออำนวยจะช่วยให้การประกอบอาชีพของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีความมั่นคงมากขึ้น

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างสะท้อนถึงความกังวลอย่างมากถึงราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากส่งผลกระทบโดยตรงต่อการประกอบอาชีพ โดยเฉลี่ยผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในกลุ่มตัวอย่าง ใช้เงินร้อยละ 22 ของรายได้เป็นค่าน้ำมัน (แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว) เช่นเดียวกับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างกล่าวว่า ไม่สามารถปรับขึ้นค่าโดยสารได้เพราะกลัวเสียลูกค้า

“ผู้โดยสารน้อย น้ำมันขึ้น แต่ค่ารถเราไม่ได้ปรับ เค้าเรียกว่ามันเป็นลูกโซ่ต่อกัน ถ้าเกิดเราเรียกเพิ่ม เค้าก็ไม่มี ไม่อยากใช้บริการ” (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นประกอบกับความต้องการใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างที่ลดลง ซึ่งมีสาเหตุมาตั้งแต่ช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยังคงสามารถทำงานได้ตลอดช่วงการแพร่ระบาด ต่างจากอาชีพอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยืนยันในระหว่างการสนทนากลุ่มถึงรายได้ที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากความต้องการบริการที่ลดลง โดยมีผู้รับงานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์เป็นคู่แข่งสำคัญในการรับผู้โดยสาร (แม้จะมีกฎห้าม) (WIEGO, 2022). และจากการสัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยืนยันว่า

“รายได้หลักของเราที่เคยได้ มันก็จะถูกแพลตฟอร์มที่เป็นพวกบริษัทแย่งไป รายได้ของพวกเรามันลดลงจากเรื่องโควิด เรื่องแอพพลิเคชั่น และเรื่องเศรษฐกิจนี่แหละ ทุกอย่างมันก็ยังไม่กลับมาเหมือนเดิม และเราก็คิดว่ามันคงไม่กลับมาหรอก แบบเดิมน่ะ” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศชาย)

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างรับมือกับรายได้ที่ลดลง โดยการลดการบริโภคและเพิ่มชั่วโมงการทำงานให้นานขึ้น:

“ต้องใช้เวลา จากที่เราเคยออก 7 โมง ถึงห้าทุ่ม แล้วพักก็ต้องเลื่อนเวลามา เป็น ออก 6 โมง บางทีก็ยาว ถึงเที่ยงคืนเลย ก็คือ เพิ่มเวลาในการวิ่งรอบให้มากขึ้น พักผ่อนน้อยลง และก็ประหยัดมากขึ้น ในเรื่องของค่าใช้จ่าย อะไรที่ไม่สมควรซื้อ หรือไม่มีประโยชน์เราก็ไม่ซื้อ เช่น เสื้อผ้า ของที่มันไม่จำเป็น ก็ลดการซื้อไปใช้เท่าที่จำเป็น เช่น กับข้าว อาหารการกิน” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศหญิง)

องค์กรแรงงานของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง เรียกร้องให้รัฐบาลสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกับพวกเขาเช่นเดียวกับที่ได้ทำกับภาคเอกชน โดยมีข้อเรียกร้องสำคัญ คือ การสนับสนุนให้ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างเข้าถึงสินเชื่อในระบบ และการขยายสิทธิ์รับเงินอุดหนุนค่าน้ำมันจากรัฐบาล ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหลายคนกล่าวว่า แม้ว่าเงินอุดหนุนค่าน้ำมันของรัฐบาลจะมีประโยชน์[8] แต่หลายคนยังไม่สามารถเข้าถึงได้แม้ว่าจะลงทะเบียนแล้วก็ตาม มีเพียงผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง 2 คนเท่านั้น จากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทั้ง 12 คนที่ได้รับเงินอุดหนุน นอกจากนี้ กระบวนการที่ยุ่งยาก

[8] โครงการช่วยเหลือผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้าง โดยรัฐช่วยบรรเทาผลกระทบจากราคาน้ำมันกลุ่มเบนซินเป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่พฤษภาคม–กรกฎาคม 2565 ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างจำนวน 106,655 คน รับสิทธิ์ส่วนลดค่าน้ำมันกลุ่มเบนซินในรูปแบบรัฐร่วมจ่าย ไม่เกิน 50 บาท/คน/วัน และไม่เกิน 250 บาท/คน/เดือน (Bangkok Post, 2023a).

การสนทนากลุ่ม ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างจากซอยลาดพร้าว 15 เครดิตภาพ: Homenet Thailand - มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

และต้องเลือกสถานีบริการน้ำมันที่กำหนดไว้ ซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่ให้บริการ ยังซ้ำเติมให้การเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐยากขึ้นไปอีก

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน

ผู้ทำการผลิตที่บ้านส่วนใหญ่ทำงานด้านการตัดเย็บ (เสื้อผ้าและกระเป๋า) เครื่องจักสาน ร้อยลูกปัดทำพวงกุญแจ และการดัดแปลงเสื้อผ้า กลุ่มหนึ่งเป็นผู้รับงานไปทำที่บ้าน ส่วนอีกกลุ่มเป็นผู้ผลิตเพื่อขาย

ผู้ทำการผลิตที่บ้านได้สะท้อนถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะค่าไฟฟ้าและค่าน้ำ โดยเฉลี่ยผู้ทำการผลิตที่บ้านในการสนทนากลุ่มใช้เงินร้อยละ 32 ของรายได้กับค่าไฟฟ้า (แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว) ผู้รับงานไปทำที่บ้านรายหนึ่งกล่าวว่า

“งานที่รับมาราคาถูก ค่าไฟแพงขึ้น ต้องทำเพราะไม่มีทางเลือก ถ้าไม่ทำ คนอื่นก็ทำ”

อีกคนหนึ่งกล่าวว่า :

"ที่บ้านขึ้นจาก 2700-4,000 บาท” (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ผู้รับงานไปทำที่บ้าน ชี้ให้เห็นข้อได้เปรียบของโรงงานต่อพวกเขา โดยกล่าวว่า

"เราว่าโรงงานเขาก็พยายามลดต้นทุนของเขาอยู่แล้ว เรื่องไฟ เรื่องน้ำ สวัสดิการนู้นนี่นั้นออกไปอีกเยอะ เขาก็คิดว่าเขาก็ไม่ได้เสียเปรียบอยู่แล้ว เครื่องจักรก็ของเราเองต้องซ่อมเอง การเข้าห้องน้ำการใช้ไฟเราก็ใช้ของเรา เรื่องสวัสดิการที่เขาต้องให้ก็ไม่มี โรงงานเขาตัดตรงนี้ออกไปได้ตั้งเยอะ" (สัมภาษณ์แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้าน-เพศหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านก็ใช้วิธีลดการบริโภคภายในครอบครัว เหมือนกับแรงงานนอกระบบสาขาอาชีพอื่น

“คือตั้งแต่มกราคม 66 มา เราจ่ายค่าอาหารสูงขึ้นเยอะ แล้วเราก็จะทำเมนูง่ายๆเอาสำหรับบ้านพี่”(สัมภาษณ์แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้าน-เพศหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านกำลังสานตะกร้า เขตหนองจอก เครดิตภาพ: HomeNet Thailand - มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นความต้องการบริการที่ลดลง ประกอบกับต้นทุนวัตถุดิบที่เพิ่มขึ้น และคำสั่งซื้อที่ไม่แน่นอน ทำให้วิกฤตค่าครองชีพของผู้ทำการผลิตที่บ้านทวีความรุนแรงขึ้นไปอีก ผู้ทำการผลิตที่บ้านรายหนึ่งอธิบายว่า :

"เงินทุนหมุนเวียนเป็นปัญหามาก ธันวา- มีนาคมยังพอได้ ตั้งแต่เมษามานี่แย่ลง ของแพงขึ้น ลูกค้าน้อยลง ไม่มีคนมาสั่งของ เงินหมุนไม่ทัน" (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านรายหนึ่งกล่าวในช่วงการสนทนา เกี่ยวกับสถานการณ์ว่า:

"ถ้าของแพงขึ้นก็จะแย่มากขึ้น ปัจจุบันรายได้เราย้อนกลับไปเท่ากับเมื่อปี-สองปีก่อน แต่ค่าใช้จ่ายขึ้นล่วงหน้าไปอีก 3 ปี" (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านมองว่ารัฐบาลสามารถช่วยเหลือพวกเขาได้โดยการควบคุมอัตราเงินเฟ้อ หลายคนแนะนำมาตรการสนับสนุนที่ช่วยฟื้นฟูอาชีพ เช่น การให้กู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำแก่แรงงาน อีกทั้งยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการคงไว้ซึ่งเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ[9] เพื่อให้แรงงานสามารถดำรงชีพได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ทำการผลิตที่บ้านรู้สึกว่าพวกเขาไม่มีตัวตนในสายตารัฐบาล

"ไม่ขอรัฐบาลเพราะรัฐบาลเขาไม่เล็งเห็นเราหรอก" (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ลูกจ้างทำงานบ้าน

ลูกจ้างทำงานบ้าน ประกอบด้วย ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง(live-in) และลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับนายจ้าง(live-out) ซึ่งกลุ่มที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับนายจ้างนั้นรวมถึง แรงงานที่บริษัทรับทำความสะอาดส่งไปทำงานประจำสถานที่ต่างๆ และรับค่าจ้างจากบริษัท ส่วนกลุ่มที่อาศัยอยู่กับนายจ้างนั้น ทำงานให้นายจ้างเพียงรายเดียว

[9] เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เป็นเงินบำนาญรายเดือนที่ให้สิทธิ์แก่คนไทยทุกคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในปี 2562 มีผู้รับสิทธิ์ร้อยละ 82 แต่ด้วยสิทธิประโยชน์ต่ำ (ตั้งแต่ 600 ถึง 1,000 บาทต่อผู้รับสิทธิ์ต่อเดือน) จึงครอบคลุมเพียงร้อยละ 11-20 ของค่าใช้จ่ายการบริโภคต่อหัวเฉลี่ยของกลุ่มเป้าหมาย (ILO/UNICEF/IOM/UN Women, 2022) ในเดือนสิงหาคม 2566 รัฐบาลพยายามจะออกกฎระเบียบใหม่เพื่อกำหนดเพดานรายได้ในการรับเบี้ยผู้สูงอายุ แต่หลังจากได้รับเสียงวิจารณ์อย่างหนัก กฎระเบียบดังกล่าวก็ถูกระงับไป (Bangkok Post 2023b).

ลูกจ้างทำงานบ้าน ทั้งกลุ่มที่พักอาศัยอยู่กับนายจ้างและกลุ่มที่ไม่ได้พักอาศัยอยู่กับนายจ้าง ต่างประสบปัญหาค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น แรงงานเองต่างพยายามดิ้นรนเพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายรายเดือน แต่ต้องเผชิญกับการถูกลดชั่วโมงการทำงานหรือลดเงินเดือน เนื่องจากนายจ้างพยายามลดค่าใช้จ่ายท่ามกลางภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้น ทั้งสองกลุ่มมีความรู้สึกไปในทิศทางเดียวกันคือ เงินเดือนแทบจะไม่พอสำหรับค่าใช้จ่าย ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้างรายหนึ่งกล่าวว่า

"บางเดือนก็เกินที่คำนวนไว้ค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมของลูกก็ดึงเงินออมมาใช้ แต่ก็พยายามบังคับตัวเองนะว่าลิมิตเราแค่ไหน เราต้องจ่ายลูกเท่าไหร่ สิ้นเดือนเงินเดือนออกเราก็จ่ายให้หมด"

แม้ว่าลูกจ้างทำงานบ้านทั้ง 2 กลุ่มต่างลดการบริโภคลง แต่วิกฤตค่าครองชีพส่งผลกระทบต่อลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้พักอาศัยกับนายจ้างรุนแรงกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายจ่ายที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ค่าอาหาร ค่าสาธารณูปโภค และค่าเดินทาง ลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้พักอาศัยกับนายจ้างให้ข้อมูลถึงบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ[10] ว่ามีบทบาทสำคัญที่ช่วยลดหย่อนค่าเดินทาง แม้ว่าจะไม่ครอบคลุมทุกเส้นทางก็ตาม

ลูกจ้างทำงานเรียกร้องให้รัฐบาลขยายสิทธิ์ประกันสังคม [11] มาตรา 33 และเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถใช้จ่ายได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่ง กล่าวถึงการเพิ่มเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ว่าจะช่วยให้แรงงานสามารถดูแลครอบครัวได้ดีขึ้น โดยเฉพาะเรื่องอาหาร และการศึกษาของบุตรหลาน นอกจากนี้ ลูกจ้างทำงานบ้านยังกล่าวอีกว่า รัฐบาลควรลดค่าธรรมเนียมต่างๆที่เกี่ยวกับการศึกษา ลูกจ้างทำงานบ้านอีกรายหนึ่งกล่าวว่า รัฐบาลควรอุดหนุนรายจ่ายที่จำเป็นด้านอื่นๆด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายด้านอาหารและด้านสุขภาพ :

"เราจะได้มีเงินเก็บ มีเงินออมเยอะกว่าเดิม ถ้าเราสามารถประหยัดเรื่องนี้ได้เราจะมีเงินเหลือแต่ละเดือน เราก็จะกินของดีๆ กินอาหารเสริม เพราะเราอายุเยอะแล้วไม่ใช่แค่กินแต่ไข่ต้ม ปลาร้าสับ"

ลูกจ้างทำงานบ้านกล่าวย้ำ ถึงการถูกเอารัดเอาเปรียบมาอย่างยาวนาน และอำนาจการต่อรองที่ลดลง อันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งหากรัฐบาลให้ความสนใจที่จะช่วยเหลือแรงงาน สถานการณ์อาจจะดีกว่านี้ได้ ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่ง ได้สะท้อนความรู้สึกแทนใจของแรงงานทั้ง 4 อาชีพว่า :

"เศรษฐกิจทุกวันนี้อะไรก็เป็นไปได้ คนรวยก็รวยเอาๆ คนจนนี่จะหาเท่าไหร่ก็ไม่พอ นี่แหละปัญหาของประเทศไทย คนรวยเขาจะมองคนรากหญ้าต่ำมาก เขาโกงเขาก็มีแต่ได้ แต่พวกเรามีแต่ลำบาก ลำบาก ลำบาก" (ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง-การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ปัญหาอุปสงค์และอุปทานในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อรายได้ของแรงงาน แรงงานจำนวนมากต้องเพิ่มชั่วโมงการทำงานให้ยาวนานขึ้นเพื่อหารายได้ให้พอกับค่าใช้จ่ายและพยายามไม่กู้หนี้เพิ่ม ทุกกลุ่มอาชีพเผชิญกับความเครียดที่เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ ตารางที่ 2 สรุปประเด็นสำคัญในการประกอบอาชีพ ผลกระทบในหลายมิติ และวิธีการรับมือกับปัญหา

[10] บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เป็นโครงการสวัสดิการแบบเจาะจงที่คนจนต้องผ่านกระบวนการพิสูจน์ฐานะความยากจน โดยสวัสดิการที่ได้รับประกอบด้วย เงินสด คูปอง และเงินอุดหนุนสินค้าจำเป็นขั้นพื้นฐานแก่ผู้ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและอยู่ในเกณฑ์ความยากจนที่กำหนด (รายได้ปีจุบันน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี) (ILO/UNICEF/IOM/UN Women, 2022)

[11] แม้จะมีกฎกระทรวงแรงงาน ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2555) กำหนดเรื่องสิทธิที่เกี่ยวกับการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้าน อย่างไรตาม ลูกจ้างทำงานบ้านยังไม่ได้รับสิทธิที่เกี่ยวกับการทำงานอื่นๆที่แรงงานทั่วไปได้รับ โดยมีข้อยกเว้นสำคัญ เช่น สิทธิในการได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ ชั่วโมงการทำงานที่แน่นอน ค่าล่วงเวลา ประกอบกับ พระราชบัญญัติ 2560 ที่ให้คำจัดกัดความของลูกจ้างทำงานบ้านซึ่งทำงานเกี่ยวกับงานบ้าน อันมิได้มีการประกอบธุรกิจรวมอยู่ด้วย จึงทำให้แรงงานเหล่านี้ไม่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำตามกฎหมายแรงงาน และตามมาตรา 33 ในกฎหมายประกันสังคมที่ให้สิทธิประโยชน์สูงกว่ามาตรา 40 ก็ยังยกเว้นลูกจ้างทำงานบ้านอีกด้วย (Lephilibert and Sumano, 2019; ILO, 2023).

ตาราง 2 ปัญหาในการประกอบอาชีพ ผลกระทบ และวิธีการรับมือ

สาขาอาชีพ	ปัญหาสำคัญ	ผลกระทบหลัก	วิธีการรับมือกับปัญหา
ผู้ค้าหาบเร่ 'แผงลอย	- ขาดสถานที่ค้าขายประจำ - ต้นทุนวัตถุดิบเพิ่มสูงขึ้น - ลูกค้าลดลง - ถูกไล่ที่ - ถูกย้ายไปขายในพื้นที่เอกชน - อุปสรรคด้านเทคโนโลยี - สภาพอากาศเลวร้าย/น้ำท่วม - เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ	ด้านรายได้: รายได้ลดลง ด้านเครื่องมือในการประกอบอาชีพ: พื้นที่ทำงานและสินค้าเสียหาย ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ความเครียดเพิ่มขึ้น /ความวิตกกังวลในการถูกย้ายพื้นที่ขาย	- ขึ้นราคา - ลดปริมาณ/ลดขนาดสินค้าที่ขาย - ลดการสต๊อกสินค้า - เปลี่ยนเวลาขาย / เพิ่มชั่วโมงการขาย - เลี่ยงการถูกไล่ที่ - เจรจากับเทศกิจ -กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบเพื่อซื้อวัตถุดิบ
ลูกจ้างทำงานบ้าน	-ถูกเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ -ความต้องการบริการลดลง -ความเสี่ยงในอาชีพ -อำนาจต่อรองลดลง	ด้านรายได้: รายได้ลดลง ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ปัญหาทางสุขภาพเพิ่มขึ้น	- เพิ่มชั่วโมงการทำงาน - หางานกับบริษัทจ้างเหมา - ย้ายกลับภูมิลำเนา
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	- ความต้องการสินค้า/บริการลดลง - ต้นทุนวัตถุดิบเพิ่มสูงขึ้น - ทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ - ไม่มีตลาดรองรับ - การจ้างงานไม่สม่ำเสมอ และงานเร่ง - ความเสี่ยงในอาชีพ	ด้านรายได้: รายได้ลดลง ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ปัญหาทางสุขภาพเพิ่มขึ้น	- ขายผ่านกลุ่มหรือชุมชนในช่องทางออนไลน์ - เปลี่ยนไปขายสินค้าชนิดอื่น - หาโอกาสสร้างรายได้เพิ่มเติมจากช่องทางใหม่ๆ
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	-การแข่งขันจากแอพพลิเคชั่นเรียกรถ -ค่าน้ำมันสูงขึ้น -ความต้องการใช้บริการลดลง -ขาดเงินทุน	ด้านรายได้: รายได้ลดลง ด้านเครื่องมือในการประกอบอาชีพ: ขาดเงินทุนในการบำรุงรักษารถจักรยานยนต์ ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ปัญหาทางสุขภาพเพิ่มขึ้น	-ขายทรัพย์สิน -ปรับตารางการทำงาน -เพิ่มชั่วโมงทำงาน -หาโอกาสสร้างรายได้เพิ่มเติมจากช่องทางใหม่ -พิจารณาเข้าร่วมกับแอปพลิเคชั่นต่างๆ -สร้างความเชื่อมั่นแก่ลูกค้า เพื่อให้เรียกใช้บริการเป็นกรณีพิเศษ -ย้ายกลับภูมิลำเนา

ที่มา: ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (10 กลุ่ม จำนวน 56 คน) และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำแรงงาน จำนวน 12 คน ปี 2566

ภาวะหนี้สิน:วงจรชีวิตของกลุ่มเปราะบาง[12]

ภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มสูงขึ้นบีบบังคับให้แรงงานจำนวนมากต้องกู้หนี้ยืมสิน จากข้อมูลพบว่า ตั้งแต่เดือนมกราคม 2566 เป็นต้นมา มีแรงงานมากกว่าครึ่งที่เข้าร่วมการวิจัย (29 คน) ได้กู้ยืมเงินมา แรงงานมียอดหนี้สินตั้งแต่ 3,000 ถึง 200,000 บาท อัตราดอกเบี้ยอยู่ระหว่างร้อยละ 1-20 ต่อเดือน โดยธนาคารออมสินจะเป็นแหล่งเงินกู้ทางการที่พบบ่อยที่สุด และแรงงานบางคนเคยยื่นกู้กับธนาคารไทยเครดิตแต่ถูกปฏิเสธ อุปสรรคหลักในการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันของรัฐ คือ การไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ไม่มีรายการเดินบัญชีธนาคาร ไม่มีผู้ค้ำประกัน ไม่มีหลักฐานแสดงรายได้ รายได้และสินทรัพย์ไม่เพียงพอ และการกำหนดเพดานอายุสำหรับการยื่นกู้

แม้ว่าธนาคารออมสินจะเป็นแหล่งเงินกู้อย่างเป็นทางการที่พบมากที่สุด แต่แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ (4 ใน 10 คน) กลับเลือกกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ผู้นำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายว่า :

"การที่เราจะไปกู้ในระบบดอกเบี้ยต่ำเนี่ย มันก็เป็นไปไม่ได้เลย พอมันเป็นไปไม่ได้เลย เราก็ไปพึ่งหนี้นอกระบบ พอเราไปพึ่งหนี้นอกระบบ ปัญหาอื่นก็ตามมา เราหาเงินมาได้ เราก็ต้องจ่ายหนี้เค้า จ่ายหนี้รายวันไป ทั้งต้นและดอกแทบไม่ลด ก็เท่ากับว่า เราหาเงินให้เค้า(...) แต่มันจะทำอย่างไรได้ล่ะ เพราะเราไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้" (สัมภาษณ์แกนนำขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง -เพศชาย)

[12] จากการสำรวจแรงงานนอกระบบในกรุงเทพฯ ประมาณ 300 คน เมื่อกลางปี 2564 พบว่าแรงงานประมาณครึ่งหนึ่งกู้ยืมเงิน (ร้อยละ 51) หรือนำเงินออมมาใช้ (ร้อยละ 44) เนื่องจากวันทำงานและรายได้ที่ลดลงในช่วงวิกฤต โควิด-19 (WIEGO, 2022).

เพื่อลดการพึ่งพาเงินกู้นอกระบบ แรงงานนอกระบบมักจะรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โดยสมาชิกจะออมเงินตามจำนวนและตามวาระที่กำหนดเพื่อเป็นกองกลาง จากนั้นจึงเวียนกันกู้เงินตามกฎเกณฑ์ที่ตกลงกันไว้ [13] แหล่งเงินกู้ในระดับชุมชนอื่นๆ เช่น สหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน ก็สามารถชดเชยสินเชื่อจากสถาบันในระบบได้ แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งกล่าวว่า:

"เมื่อก่อนเพื่อนๆในวินเป็นหนี้นอกระบบกันเยอะ เลย ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ประมาณ 7-8 ปี ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสมาชิก แต่ก็ช่วยได้เยอะนะ (...) ที่เป็นหนี้ ข้างนอก กลุ่มก็ช่วยเหลือ กลุ่มก็ช่วยดึงเข้ามาอยู่ในระบบ ก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละคน ว่าจะขอกู้เท่าไหร่" (สัมภาษณ์แกนนำขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง -เพศหญิง)

แรงงานระบุว่า พวกเขาต้องกู้เงินเพื่อจ่ายค่าใช้จ่ายในการประกอบการ ค่าเช่า ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน และค่าสาธารณูปโภค (เรียงตามความสำคัญ) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม เผยให้เห็นว่า บางครั้งแรงงานสามารถชำระหนี้ได้เพียงแค่ดอกเบี้ยเท่านั้น และยังต้องกู้เงินเพิ่มเพื่อชำระหนี้เดิมอีกด้วย กลายเป็นวงจรไม่รู้จบ

"มันจะติดไปตลอดชีวิต" ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยรายหนึ่งกล่าวย้ำ

"มันไม่ใช่แค่เรื่องเสียเงิน แต่มันเสียเวลาเราด้วย คิดว่าเอาเวลาตรงนี้ไปทำมาหากินดีกว่า ไปหาหมอครั้งนึงก็เสียเวลาไปแล้วทั้งวัน" (สนทนากลุ่ม-เพศชาย)

แรงงานสูงวัยและปัญหาสุขภาพ การใช้เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

แรงงานสูงวัยและปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการทำงาน

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงวัยเร็วสุดในโลก คาดว่าภายในทศวรรษหน้าประชากรไทยกว่าร้อยละ 28 จะมีอายุเกิน 60 ปี (WHO, 2023) จากการศึกษาพบว่าแรงงานสูงอายุจะยังคงทำงานต่อไปแม้อายุมากขึ้น โดยร้อยละ 91 ของผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ทำงานในภาคนอกระบบ (Moroz et. al, 2022, p.11) ข้อมูลจากงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาของแรงงานสูงอายุ อาทิ ความเสี่ยงด้านอาชีวอนามัย อำนาจต่อรองในการจ้างงานที่ลดลง อีกทั้งโอกาสในการปรับเปลี่ยนอาชีพที่มีอย่างจำกัด

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้าน และลูกจ้างทำงานบ้าน มักพูดถึงปัญหาสุขภาพที่เกิดจากงานทำงาน เช่น ปวดข้อและปวดกล้ามเนื้อเรื้อรัง ตาพร่ามัวและมองเห็นไม่ชัด อ่อนเพลีย เคลื่อนไหวไม่สะดวก และโรคเรื้อรัง แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้านช่วยยืนยันปัญหาที่เกิดจากการทำงานของแรงงานสูงอายุว่า แรงงานสูงอายุมักทำงานได้ไม่เต็มศักยภาพ และปัญหาทางสุขภาพมักส่งผลกระทบต่อชิ้นงาน ซึ่งไม่เพียงส่งผลต่อรายได้ของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อแรงงานคนอื่นในกลุ่มที่ต้องทำงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้เสร็จทันกำหนดเวลา

แรงงานจากทั้ง 4 สาขาอาชีพ กล่าวถึงอุปสรรคในการเข้าถึงระบบการดูแลสุขภาพ (นอกกรณีฉุกเฉิน) ว่าทำให้ขาดรายได้เนื่องจากต้องใช้เวลานานในการรับการรักษา ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยรายหนึ่งกล่าวว่า

[13] การเล่นแชร์ และการออมทรัพย์ (ROSCA) เป็นยุทศาสตร์ความร่วมมือทางการเงินแบบไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นทางเลือกในการเพิ่มความยืดหยุ่นทางการเงินในชุมชนที่มีรายได้น้อย แทนสถาบันการเงินที่เป็นทางการ โดยการเล่นแชร์และการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ สามารถช่วยให้คนเข้าถึงบริการทางการเงินที่ปกติอาจเข้าถึงไม่ได้ (Zambrano et al., 2023).

แรงงานสูงอายุได้ตอกย้ำถึงความจำเป็นในการทำงาน เพราะไม่มีเงินมากพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้เมื่อหยุดทำงาน ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งอธิบายว่า

"สำหรับแรงงานนอกระบบเรา ไม่มีบำเหน็จบำนาญเนอะ คือมันจบแล้ว มันจบเลย ก็คือว่าเราไม่มีกองทุน หรือว่าต้นทุนที่จะต่อหลังจากที่เราไม่มีแรงทำงานแล้ว อันนี้มันก็เลยเกิดความกังวลอีกแบบหนึ่ง ที่เราไม่สามารถไปเล่าให้ใครฟังได้ มันก็เหมือนกับว่า เราต้องรับผิดชอบด้วยตัวเราเอง" (สัมภาษณ์แกนนำขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศชาย)

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยรายหนึ่งกล่าวในทำนองเดียวกัน

"คนทำงานค้าขายต้องขายจนตาย ไปกู้เงินคนอื่นก็ไม่ได้เพราะอายุมากแล้ว เขาไม่ให้กู้ " (สนทนากลุ่ม-เพศชาย)

การเข้าสู่วัยชราอย่างมีศักดิ์ศรีและความมั่นคงปลอดภัยยังคงเป็นสิ่งที่น่ากังวลสำหรับแรงงาน เนื่องจากพวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาด้านอาชีวอนามัย การต้องเลือกเพื่อแลกระหว่าง การเข้ารับการรักษาหรือการสูญเสียรายได้ และการถูกเลือกปฏิบัติด้านอายุในการเข้าถึงเงินกู้ในระบบ ยิ่งไปกว่านั้น หากนำความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ภาระการดูแลครอบครัว และระดับเงินบำนาญที่ต่ำกว่าของผู้หญิงมาประกอบการพิจารณา ความรุนแรงของปัญหาจะยิ่งทวีขึ้น

เทคโนโลยี : โอกาสและอุปสรรค

แรงงานหลายคน กล่าวถึงข้อดีของการใช้เครื่องมือดิจิทัลพื้นฐานเพื่อพัฒนาอาชีพ เช่น การชำระเงินแบบไม่ใช้เงินสดและแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อขายสินค้าและบริการ เช่น ในกรณีที่ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ทำการผลิตที่บ้านไม่มีพื้นที่ขายประจำ สามารถใช้กลุ่มออนไลน์เพื่อขยายตลาดสินค้าและบริการของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม แรงงานสูงอายุที่เข้าร่วมการวิจัยได้สะท้อนถึงอุปสรรคในการพยายามปรับตัวให้เท่าทันเทคโนโลยี ดังผู้ค้าหาบเร่แผงลอยรายหนึ่งได้อธิบายว่า

“เราทำไม่เป็นเกี่ยวกับโทรศัพท์ เมื่อก่อนเวลาเขา(ลูกค้า)มาซื้อก็จะจ่ายเงินสด เดี๋ยวนี้เขาจะแสกน (...) ที่นี้ผมไม่คล่องเรื่องกดเงิน แฟนผมก็เหมือนกัน ต้องอาศัยแม่ค้าด้วยกันให้ไปเบิกให้”

ผู้ทำการผลิตที่บ้านอธิบายว่า แม้ว่าสินค้าของพวกเขาจะขายดีขึ้นในกลุ่มออนไลน์ แต่แรงงานยังต้องการความช่วยเหลือและการฝึกทักษะในการใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้

“สุดท้ายก็คืออยากให้ช่วยเรื่องที่เกี่ยวกับอาชีพของเรานี่แหละ หรือว่าช่วยหาคนรุ่นใหม่ที่เขามาทำเรื่องเทคโนโลยีมาขายของออนไลน์ให้”

เทคโนโลยีดิจิทัลอาจสร้างโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับแรงงานมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เราควรคำนึงว่าการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลอาจทำให้ความเหลื่อมล้ำกระทบต่อแรงงานรุนแรงขึ้น ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของแรงงานสูงอายุชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในการปรับตัวที่แรงงานต้องเผชิญ ดังนั้น การมีโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลที่เหมาะสม เช่น บริการอินเตอร์เน็ตฟรีและมีคุณภาพสูง รวมถึงการพัฒนาทักษะดิจิทัล เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเพิ่มขีดความสามารถแก่แรงงานสูงอายุ

ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศต่อการทำงาน

ประเทศไทยและหลายประเทศในอาเซียนมีความเสี่ยงสูงต่อปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันประเทศไทยอยู่อันดับที่ 9 ของโลกในการจัดอันดับ INFORM Risk Index ซึ่งเป็นดัชนีเกี่ยวกับความเสี่ยงด้านอุทกภัย (World Bank, 2023) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มชี้ให้เห็นว่า แรงงานมองว่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ทางสภาพอากาศที่รุนแรงกับการทำงานของพวกเขา

ผู้ค้าระบุว่า ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งส่งผลกระทบโดยตรงต่อห่วงโซ่อุปทาน ทำให้ราคาสินค้าอาหารบางชนิดสูงขึ้น นอกจากนี้ อุณหภูมิที่ร้อนจัดยังทำให้อายุการเก็บรักษาอาหารบางชนิดสั้นลง จากการสัมภาษณ์แกนนำผู้ค้ารายหนึ่งยังกล่าวถึงประสบการณ์น้ำท่วมที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลให้ความต้องการซื้อที่ลดลง อีกทั้งยังเกิดความเสียหายกับจุดค้าและแผงขายของตนเอง

"แต่พอหน้าฝนมามันดาวน์ลงมาก"

แกนนำอีกรายหนึ่งเล่าถึงการปรับตัวของตนเองเมื่อเกิดน้ำท่วมเพื่อไม่ให้สินค้าที่นำมาขายต้องเสียหาย :

"เรื่องน้ำท่วมหน้าตลาด ทำให้คนเข้าไม่ได้ พี่ก็ต้องให้แม่ค้าที่ขายของกินไปตั้งข้างหน้าถนน ต้องเอาตัวรอดไว้ก่อน เพราะของกินมันทำมาแล้ว"

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างพูดถึงการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศด้วย โดยยกตัวอย่างศาลาวินรถมอเตอร์ไซค์ใช้พลังงานจากแผงโซลาร์เซลล์ที่พวกเขาลงทุนติดตั้งกันเอง และยังแสดงความสนใจที่จะเปลี่ยนไปใช้รถมอเตอร์ไซค์ไฟฟ้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย แต่ทว่า ยังมีข้อกังวลเรื่องราคาของรถมอเตอร์ไซค์ไฟฟ้าที่ค่อนข้างสูง รวมถึงระยะเวลาในการชาร์จแบตเตอรี่ซึ่งส่งผลต่อการทำงานประจำวัน จึงเรียกร้องให้มีการจัดตั้งกองทุนรถไฟฟ้าเพื่อให้ชนชั้นแรงงานสามารถใช้พลังงานสะอาดในการประกอบอาชีพได้

แรงงานนอกระบบเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมและคลื่นความร้อน ประสบการณ์ของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่กล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการวางผังเมืองจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานในเมืองที่สามารถรับมือกับสภาพอากาศเปลี่ยนแปลงได้

การเข้าถึงความช่วยเหลือและการคุ้มครองทางสังคม

แม้รัฐบาลจะขยายความคุ้มครองประกันสังคมไปยังแรงงานในเศรษฐกิจภาคนอกระบบ โดยมีประกันสังคมมาตรา 40 รองรับผู้ประกอบอาชีพอิสระและแรงงานนอกระบบ แต่ทว่ายังมีแรงงานอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิ์ประกันสังคมได้.[14]

ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 กระทรวงแรงงานประกาศจ่ายเงินเยียวยาพิเศษ 2 ครั้ง ครั้งละ 5,000 บาท ให้แก่แรงงานที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนในมาตรา 40 ทำให้จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนเพิ่มขึ้นจาก 3 ล้านคนเป็นกว่า 10 ล้านคน (WIEGO, 2022) อย่างไรก็ตาม ปัญหาการส่งเงินสมทบประจำเดือนยังคงมีอยู่ต่อเนื่อง จากภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนและภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้น ในไตรมาสแรกของปี 2566 มีเพียงร้อยละ 15 ของผู้ประกันตนที่ส่งเงินสมทบประจำเดือนอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น (Komin, et al., forthcoming)

แรงงาน 37 คน (2 ใน 3) จากจำนวนทั้งหมด 56 คนที่เข้าร่วมการวิจัย ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนมาตรา 40 ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 แต่มีเพียงไม่ถึงครึ่ง (17 คน) ที่ส่งเงินสมทบประจำเดือน จากการสำรวจข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน - ตุลาคม 2566 ในเขตกรุงเทพมหานคร โดย HomeNet Thailand และ WIEGO rพบว่า สาเหตุหลักที่แรงงานไม่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนมาตรา 40 เนื่องจากไม่สามารถจ่ายเงินสมทบได้ และขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ (Komin, et al., forthcoming) นอกจากนี้ แรงงานจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงนโยบายช่วยเหลือจากรัฐบาล ที่ดำเนินการในปี 2565 ได้ ไม่ว่าจะเป็น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เงินอุดหนุนค่าก๊าซหุงต้มและค่าไฟฟ้า ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งสรุปปัญหาของ "คนจนนอกเกณฑ์ (missing middle)" :

"คนขับวินบางคนก็ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ บางคนก็ได้รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐเดือนละ 300 บาท แต่ส่วนมากจะไม่ได้ เพราะว่า รายได้ของวินมันมากกว่า อัตราที่เค้ากำหนด จริง ๆ พวกเราเป็นคนจน แต่ว่า เค้าเห็นว่ารายได้จากการวิ่งวิน มันเกินที่เค้ากำหนดไว้ เราก็จะไม่ได้สิทธิ์รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ" (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศชาย)

[14] ตามรายงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) และโครงการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศของสหประชาชาติ (UN Women) (2022) ระบุว่า "จากการสำรวจผู้ประกันตนในภาคการจ้างงานนอกระบบปี 2561 ส่วนใหญ่ (9.1 ล้านคน หรือร้อยละ 87) อยู่ภายใต้มาตรา 33 จำนวน 0.9 ล้านคน (9%) อยู่ภายใต้มาตรา 39 และมีเพียง 460,000 คน (ร้อยละ 4) อยู่ภายใต้มาตรา 40 (หน้า 41)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและทางปฏิบัติ

ในขณะที่แรงงานในเศรษฐกิจภาคนอกระบบกำลังเผชิญกับวิกฤตค่าครองชีพและวิกฤตที่เชื่อมโยงอื่นๆ การพิจารณาแนวทางส่งเสริมการประกอบอาชีพจึงเป็นเรื่องสำคัญ การลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและการให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพของแรงงาน สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาที่ครอบคลุมมิติทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีความจำเป็นเร่งด่วนในปรับเปลี่ยนนโยบายที่คำนึงถึง “คน” เป็นศูนย์กลาง มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการเร่งด่วนของแรงงานและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สนับสนุนการประกอบอาชีพแรงงาน:

- สร้างหลักประกันทางนโยบายเศรษฐกิจที่ครอบคลุมแรงงานนอกระบบในทุกภาคส่วน : แรงงานจากทุกกลุ่มอาชีพต้องการให้รัฐบาลแทรกแซงภาวะเงินเฟ้อโดยการตรึงราคาสินค้าอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐาน ค่าสาธารณูปโภค และค่าขนส่ง ซึ่งมาตรการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มสภาพคล่องให้แก่ครัวเรือนท่ามกลางภาวะวิกฤตต่างๆได้

- จัดหาแหล่งทุนให้แรงงานนอกระบบ: จัดตั้งกองทุนเศรษฐกิจนอกระบบ เพื่อเป็นแหล่งเงินกู้ปลอดดอกเบี้ยหรือดอกเบี้ยต่ำ แก่แรงงานนอกระบบทุกกลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ รัฐบาลควรแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากอายุ โดยพิจารณาปรับเพดานอายุเพื่อการเข้าถึงเงินกู้ภาครัฐ

- ส่งเสริมผลิตภัณฑ์และสนับสนุนบริการของแรงงานนอกระบบ: รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการจากกลุ่มแรงงานอย่างน้อยร้อยละ 30 และหาพื้นที่จัดจำหน่ายที่เหมาะสมทั่วกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ รัฐบาลควรจัดซื้อหรือจัดให้เช่ารถจักรยานยนต์ไฟฟ้า ในราคาที่ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างสามารถเข้าถึงได้

- จัดการฝึกทักษะด้านการตลาดและทักษะอาชีพ: รัฐบาลควรส่งเสริมการสร้างรายได้และทักษะอาชีพ การฝึกอบรมด้านการตลาด รวมทั้งการฝึกทักษะการขายและการตลาดออนไลน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตอบโจทย์ความต้องการของตลาด ส่วนการฝึกทักษะอาชีพ หมายรวมถึง การฝึกอบรมทักษะระยะยาว โดยเฉพาะการจัดการอบรมให้แก่ลูกจ้างทำงานบ้านและแรงงานอื่นๆ ให้มีทักษะการดูแลเด็ก การบริบาลผู้สูงอายุ และผู้พิการ

- เสริมทักษะด้านเทคโนโลยี: รัฐบาลควรจัดการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีแก่แรงงานสูงอายุ โดยแรงงานเสนอให้มีการฝึกอบรมระยะสั้น ในการใช้บริการธุรกรรมอิเล็กทรอนิคส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่แรงงานหญิง ซึ่งมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินทรัพย์และเงินกู้ และแรงงานสูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ ในการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล

- จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลที่เหมาะสม: รัฐบาลควรให้บริการอินเทอร์เน็ตฟรีและมีคุณภาพสูงให้กับแรงงาน ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาช่องว่างในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิตอลและลดค่าใช้จ่ายในการเรียนออนไลน์ของบุตรหลาน

ขยายฐานการคุ้มครองทางสังคม:

- ขยายการคุ้มครองในระบบประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานทุกคน: ปรับปรุงสิทธิประโยชน์ของประกันสังคมมาตรา 40 ให้สอดคล้องกับภาวะเงินเฟ้อ เพื่อให้แรงงานทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ขยายสิทธิประโยชน์ด้านการคลอดบุตรและการเลี้ยงดูบุตรให้ครอบคลุมผู้ประกันตนทุกคน กองทุนประกันสังคมควรปรับเปลี่ยนจากการจ่ายเงินบำเหน็จมาเป็นบำนาญชราภาพ เพื่อให้แรงงานทุกคนมีความมั่นคงทางรายได้ในวัยเกษียณ พิจารณาปรับเพิ่มสิทธิประโยชน์กรณีว่างงานแก่ผู้ประกันสังคมตามมาตรา 40 ขยายสิทธิประกันสังคมมาตรา 33 ให้แก่ลูกจ้างทำงานบ้าน รวมถึงบังคับใช้กระทรวงแรงงาน ฉบับที่ 14 เพื่อกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ จำกัดชั่วโมงการทำงาน และบังคับใช้สัญญาจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยังเสนอให้ขยายสิทธิประโยชน์ครอบคลุมกรณีอุบัติเหตุแก่ผู้ประกันตนตามมาตรา 40 อีกด้วย

- ปรับปรุงการบริหารงานของกองทุนประกันสังคม: เพิ่มความโปร่งใสของกองทุนประกันสังคม โดยรายงานข้อมูลเงินสมทบและสิทธิประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ ลดขั้นตอนการขอรับสิทธิประโยชน์ รวมทั้งให้องค์กรแรงงานมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์และขั้นตอนต่าง ๆ ของกองทุน เพื่อให้แรงงานเข้าถึงสิทธิประโยชน์ ได้สะดวกขึ้น
- บังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้านอย่างเข้มงวด : รัฐบาลควรบังคับใช้บทบัญญัติของกฎหมายอย่างเคร่งครัด และมุ่งพัฒนาเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น
- ขยายเงินอุดหนุนเด็ก:ขยายสิทธิเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแบบถ้วนหน้า ที่จากเดิมให้เฉพาะครัวเรือนที่มีรายได้น้อย นอกจากนี้ แรงงานยังเสนอให้ปรับเวลาเปิด–ปิด สถานรับเลี้ยงเด็กให้สอดคล้องกับเวลาทำงานของแรงงานนอกระบบ เพื่อให้พวกเขาสามารถทำงานหารายได้ได้
- ขยายการใช้สิทธิ์บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ:ขยายสิทธิ์การใช้บัตรฯให้ครอบคลุมระบบขนส่งสาธารณะทุกประเภท
- ส่งเสริมสุขภาพของแรงงาน: จัดให้มีการตรวจสุขภาพด้านอาชีวอนามัยเป็นประจำทุกปี แก่แรงงานที่มีความเสี่ยงสูงทางสุขภาพจากการทำงาน

สร้างหลักประกันในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ:

- กำหนดกฎระเบียบที่เป็นธรรมและโปร่งใสในการใช้พื้นที่สาธารณะ: เคารพสิทธิในการทำงานในพื้นที่สาธารณะ คืนสิทธิ์ในการประกอบอาชีพบนพื้นที่ทางเท้าแก่ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมขององค์กรของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในกระบวนการวางแผนและจัดการพื้นที่สาธารณะ
- พัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานและพื้นที่ประกอบอาชีพในเขตเมือง:จัดหาพื้นที่เช่าราคาประหยัดสำหรับผู้ค้าที่ต้องการพื้นที่ค้าถาวร มีน้ำ ไฟฟ้า บริการจัดการขยะ และเงินอุดหนุนค่าน้ำมัน/แก๊ส ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง ต้องการพื้นที่จอดรถเพื่อรอรับผู้โดยสาร กล้องวงจรปิด และหลังคาที่เหมาะสม แรงงานในพื้นที่สาธารณะ เสนอให้ติดตั้งไฟส่องสว่างตามถนนเพื่อความปลอดภัย รัฐควรให้ความสำคัญกับระบบโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ประกอบอาชีพ (พื้นที่ทำกิน) ที่เหมาะสมกับเพศ วัย สภาพอากาศ รวมทั้งอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของแรงงาน

แรงงานต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ:

- แรงงานต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาเมือง: รัฐบาลต้องออกกฎหมายและนโยบายที่สะท้อนการมีอยู่ของแรงงานในเศรษฐกิจนอกระบบ โดยการส่งเสริม คุ้มครอง หรือการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์เชิงลงโทษหรือขัดขวาง ไปสู่กฎระเบียบที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพของแรงงานนอกระบบ อาทิ สร้างการแข่งขันที่เป็นธรรมระหว่างผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างทั่วไปกับแอปพลิเคชั่นเรียกรถ รวมถึงนโยบายที่โปร่งใสและคงเส้นคงวา เพื่อการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นธรรมของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของแรงงานที่เป็นทางการในกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการเจรจาทางสังคม: รัฐท้องถิ่นและรัฐบาลระดับชาติ รวมถึงภาคเอกชน ควรเปิดโอกาสให้แรงงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ผ่านการเจรจาทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดรับฟังเสียงของแรงงานในระดับพื้นที่ ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนำไปสู่การออกนโยบายที่ครอบคลุมและตอบโจทย์มากขึ้น เพราะนโยบายเหล่านั้นจะสะท้อนถึงปัญหาที่แท้จริงและแนวทางแก้ไขจากแรงงานผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง นอกจากนี้ ควรออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศและความหลากหลายในมิติอื่นๆ เพื่อให้แน่ใจว่าแรงงานทุกคน โดยเฉพาะผู้หญิงในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน

- สร้างกลไกการควบคุมทางสังคมให้เป็นจริง : เพื่อให้แน่ใจว่ากระบวนการเจรจาทางสังคม (social dialogue) ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามเป้าหมาย รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้สมาพันธ์แรงงานนอกระบบแห่งประเทศไทย (FIT) ภาคประชาสังคม และนักวิชาการมีส่วนร่วม และติดตามผลลัพธ์ อย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

Apisitniran, L. (2023). Labour minister urges restraint on minimum wage. Bangkok Post. 15 September. At: https://www.bangkokpost.com/business/general/2647782/labour-minister-urges-restraint-on-minimum-wage

ASEAN. (2021). ASEAN State of Climate Change Report. ASEAN Secretariat, Jakarta. At: https://asean.org/wp-content/uploads/2021/10/ASCCR-e-publication-Correction_8-June.pdf

Bangkok Post. (2023a). Govt considering fuel subsidy for motorbike taxis. 16 October. At: https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2664703

Bangkok Post. (2023b). Anupong backpedals on age pension. 15 August. At: https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2629887/anupong-backpedals-on-age-pension

Dawani, K., Prates, I., Lazzari, E., Anker, R., and Anker, M. (2022). Anker Living Wage Reference Value: Urban Thailand 2022. In *Global Living Wage Coalition*. Global Living Coalition/Anker Research Institute. At: https://globallivingwage.org/reference-value/living-wage-reference-value-urban-thailand/

De La Hamaide, S. (2023). World food prices hit record high in 2022. Reuters. 6 January. At: https://www.reuters.com/markets/world-food-prices-hit-record-high-2022-despite-december-fall-2023-01-06/

ILO. (2023). Protection in Practice: Challenges and perceptions of domestic workers accessing social protection in Thailand. At: https://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_878419/lang--en/index.htm

ILO/UNICEF/IOM/UN Women. (2022). Thailand Social Protection Diagnostic Review.

IMF (2023). Thailand and the IMF. At: https://www.imf.org/en/Countries/THA

Inoue, K. (2022). Bangkok street vendors fear new governor's relocation plan. Nikkei Asia. 10 September. At: https://asia.nikkei.com/Business/Food-Beverage/Bangkok-street-vendors-fear-new-governor-s-relocation-plan

Khamis, M. (2008). Does the Minimum Wage Have a Higher Impact on the Informal than on the Formal Labor Market? Evidence from Quasi-Experiments. IZA Discussion Paper No. 3911.

Komin, W., Subsing, B., Deeburee, K., Namsomboon, B. and Juergens-Grant, F. (forthcoming). 'I want to be protected': Experiences and Perspectives of Informal Workers on Social Security in Thailand. WIEGO Policy Brief Series.

Lephilibert, N. and Sumano, B. (2019). Respect domestic workers' rights. TDRI: Thailand Development Research Institute. At: https://tdri.or.th/en/2019/06/respect-domestic-workers-rights/

Likitpattanakul, P. (2023). Economic Change of Lowest Income Households in Thailand. In National Statistical Office. National Transfer Accounts Global Meeting. February. At: https://ntaccounts.org/doc/repository/NTA14.Lik.Paper.pdf

Mhlana, S., Moussié, R., Roever, S. and Rogan, M. (2023). Informal employment: what is missing from national economic recovery plans? UNU-WIDER Working Paper Series. At: https://doi.org/10.35188/unu-wider/2023/400-7

Moroz, H., Naddeo, J., Ariyapruchya, K., Jain, H., Glinskaya, E., Lamanna, F., Laowong, P., Nair, A., Palacios, R., Tansanguanwong, P., Viriyataveekul, S., Walker, T. and Yang, J. (2021). Aging and the Labor Market in Thailand : Labor Markets and Social Policy in a Rapidly Transforming and Aging Thailand. Washington, D.C.: World Bank Group. At: http://documents.worldbank.org/curated/en/428491622713258312/Aging-and-the-Labor-Market-in-Thailand-Labor-Markets-and-Social-Policy-in-a-Rapidly-Transforming-and-Aging-Thailand

Nataraj, S., Pérez-Arce, F., Kumar, K. B. and Srinivasan, S. (2013). The impact of labor market regulation on employment in low-income countries: A meta-analysis. Journal of Economic Surveys, 28(3), 551–572. At: https://doi.org/10.1111/joes.12040

Nirathron, N. and Yasmeen, G. (2019). Street vending management in Bangkok: the need to adapt to a changing environment. The Journal of Public Space, 4(1), 15–32. At: https://doi.org/10.32891/jps.v4i1.562

Reuters. (2022). Thailand approves $748 million support measures amid higher inflation. Reuters. 26 July. At: https://shorturl.at/airOQ

Trade Policy and Strategy Office (TPSO). (2023). Consumer Price Index Report.

Wancharoen, S. (2022). City Hall begins "street cleaning." Bangkok Post. 2 August. At: https://www.bangkokpost.com/thailand/special-reports/2359334/city-hall-begins-street-cleaning

Warunsiri, S. and Lao, L. (2021). Labor Supply of Older Workers in Thailand: The role of co-residence, health and pensions. ADB Institute.

WIEGO. (2022). COVID-19 Crisis and the Informal Economy in Bangkok, Thailand: Lasting Impacts and an Agenda for Recovery. At: https://www.wiego.org/resources/covid-19-crisis-and-informal-economy-bangkok-thailand-lasting-impacts-and-agenda-recovery

World Bank Group. (2022). Thailand Economic Monitor: Fiscal policy for a Resilient and Equitable future. World Bank. At: https://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/thailand-economic-monitor-fiscal-policy-for-a-resilient-and-equitable-future

World Bank. (2021). Thailand Economic Monitor: Living with COVID in a Digital World. Report No. 166888. At: https://documents.banquemondiale.org/fr/publication/documents-reports/documentdetail/099505112112129099/p1774810eff81c0030b22f0874a695a491d

World Bank. (2023). Thailand Economic Monitor – Building a Resilient Future: Coping with Droughts and Floods. Report No. 183374. At: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062723120576672/p1797380ebb6c50f70b38f024336050ebcc

World Health Organization (WHO). (2023). Thailand's leadership and innovations towards healthy ageing. 9 February. At: https://shorturl.at/gFZ36

Zambrano, A. F., Giraldo, L. F., Pérez, M. T. P., Hernández, I. and Bejarano, J. M. G. (2023). Rotating savings and credit associations: A scoping review. World Development Sustainability, 3, 100081. At: https://doi.org/10.1016/j.wds.2023.100081

เกี่ยวกับผู้เขียน

มาร์เซลา เวลดิเวีย (Marcela Valdivia) นักวิจัยประจำโครงการนโยบายเมือง (Urban Policies Programme) ขององค์กร WIEGO

อันนา โคโรลิน่า โอกานโด (Ana Carolina Ogando) ผู้ประสานงานโครงการวิจัยขององค์กร WIEGO และเป็นนักกิจกรรมวิจัย ณ เมืองเบโล โอรีซอนเต (Belo Horizonte) ประเทศบราซิล

พูลทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธุ์ คณะกรรมการบริหารสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ และผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการเสียสละเวลา และการให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์จากผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานและผู้นำแรงงานจากสมาพันธ์แรงงานนอกระบบแห่งประเทศไทย (FIT) และองค์กรภาคี รวมถึงความกรุณาให้คำปรึกษาและข้อชี้แนะจาก Caroline Skinner (WIEGO), Ghida Ismail (WIEGO), Florian Juergens-Grant (WIEGO), Aura Sevilla (WIEGO), Christy Braham (WIEGO), ดร.บวร ทรัพย์สิงห์ และ ศ.ดร.นฤมล นิราทร และการสนับสนุนที่สำคัญ จากศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (IDRC) ของแคนาดา

WIEGO
Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing

เกี่ยวกับวีโก้

เครือข่ายผู้หญิงในเศรษฐกิจนอกระบบ (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing - WIEGO) เป็นเครือข่ายระดับสากล ที่มุ่งเน้นการสร้างอำนาจให้แก่แรงงานยากจน โดยเฉพาะ ผู้หญิงในเศรษฐกิจนอกระบบให้มีการดำรงชีวิตที่มั่นคง WIEGO เชื่อว่าแรงงานทุกคนควรมีโอกาสที่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สิทธิ การได้รับความคุ้มครอง และการแสดงความคิดเห็น และ WIEGO ยังส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการพัฒนาข้อมูลสถิติ และการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ การสร้างเครือข่าย และพัฒนาขีดความสามารถในกลุ่มองค์กรแรงงานนอกระบบ รวมทั้งการสร้างร่วมมือกับเครือข่ายและองค์กรต่างๆในการผลักดันนโยบายในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และ ระดับสากล www.wiego.org